

Къырым Джумхуриети медениет назирлиги
Къырым Джумхуриет Девлет бюджетли медениет муэссисеси
«И. Гаспринский адына къырымтатар джумхуриет кутюпханеси»
Информацион-библиографик болюк

Умер Итчи

«Ленин байрагъы»

саифелеринде

Буклет посвящен 125-летию со времени рождения крымскотатарского поэта, писателя, драматурга, театрального режиссёра и актёра Умера Ипчи.

В буклет включены материалы из газеты «Ленин байрагы».

При составлении буклета использованы фонды, картотеки и каталоги ГБУК РК «Крымскотатарская библиотека им. И. Гаспринского».

Материал расположен в алфавитном порядке,
Буклет предназначен широкому кругу читателей.

Тертип эткен : М. Гафарова

Муаррир : Д. Беялова

Чыкышына месуль : Г. Ягьяева

«Бизлер озь халкъымызнынъ айырылмаз, парчаланмаз кесечиклеримиз. Меним тувгъан халкъым манъа о къадар якъын ве тувгъан, севимли ве гузель, татлы, джандан азиз ки, мен халкъмнынъ багърындан, юрегинден, онынъ къанындан, джанындан догъмуш кибим...Гедже ве куньдюз тек фелякете огърагъан халкъымы, тогъанчыкъларымы ве сизлери тюшюнип чыкъам. Халкъ къайгъысындан башкъа ич бир шей тюшонмейим!»

Умер Ипчи

Умер Ипчи

(1897-1955)

Умер Бекир-огълу Ипчи 1897 сенеси Байчасарайда эснаф къорантасында догъды. Илк тасилини янбы усулнен чалышкъан ерли мектепте алды. 1914 сенеси Уфагъа кетип, андаки «Галия» медресесинде окъувны девам этти. 1917 сенеси Къырымгъа къайтып, бир къач йыллар оджалыкъ япты ве о девирдеки иджадынен Къырымтатар миллий укюметини алгъышлап, халкъны бирдемлик ве миллий азатлыккъа чагъырды.

1920 сенелеринден сонъ, Къырым девлет театринде актёр, режиссёр ве сонъра директор вазифесинде булунды. Айны заманда «Енъи дюнъя» газетининъ хадими эди.

1936 сенесининъ язында Къырым укюмети тарафындан У. Ипчининъ иджадий фаалиетининъ 20-йыллыкъ юбилейи кечирильди.

1937 сенеси «миллетчи»ликте къабаатланды ве ГПУ тарафындан хапс этилип 12 йылгъа тюргеге къапатылды. 1949 сенеси, джеза муддети толгъан сонъ биле, азатлыккъкъа чыкъарылмайып Томск шеэриндеки руху зайыфлар хастаханесине быракъылды ве 1955 сенеси январь 11-де анда вефат этти.

У. Ипчининъ «Медресе» адлы ильк шири 1915 сенеси язылды. Чокътарафлама иджаткъа малик олгъан муэллиф шириет, несир ве драматургия жанрларында эсерлер яратты. 1920-1930 сенелери 17 китап оригиналь парчалары ве бир чокъ эдебий терджимелери нешир олунды.

«Файше» (1924), «Алим» (1925), «Ненкеджан ханым» (1926), «Шаин-Гирай» (1929) киби пьесаларда озъ халкъынынъ чешит заманлардаки турмушны ве тарихий вакъиаларны гъает исьтидатлы къалем кучюнен косьтерди. «Алим», «Ачлыкъ» ве «Оджалар» романларыны яздыгъы акъкъында 1930 сенелерининъ матбуатында хабер берильсе де, олар дюнья юзини коръмеип, репрессиялар девиринде эльязма шекилинде гъайып олдылар.

Дженктен сонъ, 1972 сенеси У. Ипчининъ «Икяелер» китабы ве о акъкъында «Теренлик» (1988) монография нешир этильди.

Керимов И. А.

// Эки асыр арасында = На стыке веков. – 2-нджи нешир.
– Акъмесджит : Къырымдевокъувпеднешир, 1997. – 21 л.
: ил.

Икяелер

1. Ипчи У. Авджы / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1987. – Окт. 24. – С. 3.
2. Ипчи У. Куреш / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1968. – Март 16. – С. 3.
3. Ипчи У. Къартлар / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1959. – Июнь 4. – С. 3.
4. Ипчи У. Трактор / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1977. – Ноябрь 15. – С. 3.

Шиирлер

5. Ипчи У. Ал Октябрь / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1977. – Окт. 15. – С. 3Ипчи У. Эвлерге бакъкъанда / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1972. – Июль 29. – С. 3.
6. Ипчи У. Кимден ярдым? Эвлерге бакъкъанда / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1959. – Июнь. 4. – С. 3
7. Ипчи У. Къызыл аскер ; Кимден ярдым? ; Эвлерге бакъкъанда / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1977. – Ноябрь 15. – С. 3.
8. Ипчи У. Къызыл аскер ; Эвлерге бакъкъанда ; Баарь истейим ; Медресе ; Бизим геджелер ; Кимден ярдым ; Кене кельди ; Ким ёл шашкъан? ; Къызлар / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1987. – Март 17. – С. 4.
9. Ипчи У. Ленин ольди / У. Ипчи // Ленин байрагы. – 1968. – Дек. 24. – С. 3.

Терджимелери

10. Потье Э. Интернационал : шиир / Э. Потье ; тердж. эткен : Къ. Ыргъат, Э. Шемьи-заде, У. Ипчи // Ленин байрагы. - 1968. - Июнь 29. - С. 3.

Иджады акъкъында

11. Алтанълы А. Эдебий яшлыкъкъа ярдым : [эдебиятымызда хызмет эткен шаир ве яызджылар акъкъында – Умер Ипчи ве башкъ.] / А. Алтанълы // Ленин байрагъы. – 1960. – Майыс 12. – С. 4.
12. Алядин Ш. Яратыджылыкъ : [эдебиятымыз акъкъында – Умер Ипчи ве башкъ.] / Ш. Алядин // Ленин байрагъы. – 1990. – Июль 10. – С. 2–3.
13. Балич А. Ленин ольмез–кунеш сёнмез: ["Куньдюз – кунеш, гедже – ай" адлы шиирлер джыйынтыгъы акъкъында – У. Ипчи] / А. Балич, Дж. Бекиров // Ленин байрагъы. – 1970. – Апр. 21. – С. 3.
14. Балич А. Эдебиятымызнынъ корюмли эрбабы Умер Ипчи / А. Балич // Ленин байрагъы. – 1968. – Март 16. – С. 3 : фот.
15. Болат Ю. Алкедай : [Умер Ипчи] / Ю. Болат // Ленин байрагъы. – 1977. – Нояб. 15. – С. 3.
16. Болат Ю. Истидатлы яызджы / Ю. Болат // Ленин байрагъы. – 1962. – Авг. 12. – С. 4. : фот.
17. Болат Ю. Умер Ипчи – икяе устасы : эдебий консультация ерине / Ю. Болат // Ленин байрагъы. – 1977. – Март 17. – С. 3. ; Март 19. – С. 3.
18. Бузлы Дж. С. Эдебиятымызнынъ классиги : Умер Ипчининъ догъгъанына 75 йыл толды / Дж. С. Бузлы // Ленин байрагъы. – 1972. – Июль 25. – С. 3.
19. Дерменджи А. Эдебиятымызда коммунист образы : [У. Ипчи ве башкъ.] / А. Дерменджи // Ленин байрагъы. – 1971. – Март 16. – С. 3.
20. Исмаил Керимов : Эр шейде айдынлыкъ олмалы : ["Умер Ипчи. Эдебий портрет" адлы китабы акъкъында] // Ленин байрагъы (Генчлик). – 1988. – Февр. 27. – С. 3 : фот.
21. Касумов И. Ипчининъ яратыджылыгъына багъышлангъан диссертация : [И. Керимов кандидатлыкъ диссертациясыны кьорчалады] / И. Касумов // Ленин байрагъы. – 1989. – Февр. 14. – С. 3.
22. Керимов И. Дикъкъатлыджа олмалымыз : ["Йылдыз" журналында Умер Ипчи акъкъында

- басылган макъалеледе тапылган янълышлыкълар] / И. Керимов // Ленин байрагъы. – 1990. – Август 16. – С. 3.
23. Керимов И. Инсаниетлик дуйгъусынен : [Умер Ипчининъ "Зейнеп тизе", "Ачлыкъ хатирелери" икяелерининъ талили] / И. Керимов // Ленин байрагъы. – 1984. – Нояб. 20. – С. 3.
24. Керимов И. Умер Ипчи / И. Керимов // Ленин байрагъы. – 1982. – Июнь 26. – С. 3.
25. Керимов И. Умер Ипчи адына стипендия / И. Керимов // Ленин байрагъы (Генчлик). – 1988. – Окт. 13. – С. 3.
26. Керимов И. Халкъ урметини къазанган эдип : Умер Ипчининъ догъгъанына 90 йыл толувы мунасебетинен / И. Керимов // Ленин байрагъы. – 1987. – Март 17. – С. 4 : фот.
27. Межмединова Г. "Теренлик" : [И. Керимовнынъ Умер Ипчи акъкъында янъы китапы] / Г. Межмединова // Ленин байрагъы. – 1988. – Дек. 27. – С. 4.
28. Мурад Г. Умер Ипчи – театр эрбабы : актёрнынъ хатире дефтеринден / Гъ. Мурад // Ленин байрагъы. – 1975. – Март 27. – С. 3.
29. Нагаев С. Куреш йылларынынъ тасвири : [Умер Ипчи ве башкъ. акъкъында] / С. Нагаев // Ленин байрагъы. – 1977. – Июнь 30. – С. 3.
30. Нагаев С. Роман ве заман : [къырымтатар эдебиятында роман жанрынынъ инкишафына багышланган монографиядан парча – Умер Ипчи] / С. Нагаев // Ленин байрагъы. – 1980. – Нояб. 15. – С. 3.
31. Селимов С. "Икяелер" : [Умер Ипчининъ икяелер джыйынтыгъы нешир этильди] / С. Селимов // Ленин байрагъы. – 1972. – Март 11. – С. 4.
32. Фетислямов А. Тильнинъ шекиллемесинде шаир ве эдипнинъ ролю : [У. Ипчи ве башкъ.] / А. Фетислямов // Ленин байрагъы. – 1968. – Февр. 6. – С. 3,4.

Эдиплеримиз Умер Ипчи акъкъында

«Умер Ипчи кырымтатар театри драматургиянынъ энъ мешур эсерлерини тешвикъат этти, оларнен озь темашаджыларыны таныштырыджы меркезге чевирди. Театр вастасынен халкъымыз В. Шекспир, Карло Гоцци, Ф. Шиллер, Н. Гоголь, Ж.Б. Мольер, Лопе де Вега, Джон Флетшер, Бомарше, Карло Гальдони ве башкъаларнынъ яратыджылыгынен танышты. Рус ве гъарбий Авропа классиклерининъ : «Шах кызы Турандот», «Отелло», «Ревизор», «Яшын», «Джиезсиз кыыз», «Эвленюв», «Эки байнынъ хызметчиси», «Айдутлар», «Мешчаннынъ дворянлыгы», «Гамлет» ве башкъаларыны юксек профессионалыкъ севиенсинде саналаштырды.

Кырымтатар театр санатынынъ 1932 сенесине къадар олгъан девирини акъикъатен Умер Ипчининъ девири десек янъылмамыз».

Гъани Мурад

// Достлукъ. – 1992. – Дек. 12. – С. 4.

«Умер Ипчи яшлай чагъындан башлап, чешит омюр муитлеринден кечкени киби, онынъ яратыджылыгы да чешит жанрларгъа багъышланды. Шиирлер, икяелер ве повестлернен бир сырада эдебиятымызда янъы девир драматургиясынынъ биринджи эсерлерини яратты. (17 пьеса!), биринджи олып сценария язды («Алим» кинофильмы), биринджилер сырасында татар окъуйыджыларыны къардаш халкъларнынъ эдебиятларынен таныштырды».

Юсуф Болат

// Ленин байрагы. – 1977. – Март 17. – С 3 ;
Март 19. – С. 3.

«Умер Ипчи рус ве тыш мемлекетлердеки мешур языджыларнынъ классик эсерлерини кырымтатар тилине терджиме этювде биринджи ерде тура. Гогольнинъ «Олю жанлар», Толстойнынъ «Казакилер», Серафимовичнинъ «Демир ташкыны», Шекспирнинъ «Гамлет», Шиллернинъ «Айдутлар», Мольернинъ «Мещанин дворянлыкъта» адлы эсерлерини ве бир чокъ дигерлерини кырымтатар тилине буюк усталыкънен терджиме этти. Эгер де терджимелерден гъайры бир шей язмагъан олса биле, тек бу фаалиетинен кырымтатар эдебиятынынъ тарихына кире билир эди»

Джемиль Сейдамет

// Ленин байрагъы. – 1972. – Июль 25. – С. 3.

«Умер Ипчи 1920 –нджы сенелерден 1937 сенелерге къадар эдебиятымызнынъ байракъдары олып кельди. Бу девир ичинде эдебиятымызда онынъ киби чокъ, онынъ киби салмакълы эсерлер яраткъан экинджи бир языджы бильмейим. Керчек, шириетимизнинъ кокюнде парылдагъан Н. Челебиджихан, А. Гирайбай, Ш. Бекторе, Б. Чобан–заде, А. Ляtif–заде, Эшреф Шемьи–заде киби йылдызларымыз олгъан олса да, несирджиликте, драмаджылыкъта Умер Ипчиге еткени олмады».

Юнус Темиркъая

// Достлукъ. – 1992. – Авг. 29. – С. 2.

